

УДК 343.14:343.74

К. С. Фомічовкандидат юридичних наук
Кіровоградський інститут державного та муніципально управління "КПУ"**Л. П. Заставська**кандидат юридичних наук, доцент
Класичний приватний університет

ЄДИНІ ДЕРЖАВНІ РЕЄСТРИ УКРАЇНИ ЯК ПРЕДМЕТ ПОСЯГАННЯ ПРИ РЕЙДЕРСЬКИХ ЗАХОПЛЕННЯХ

У статті розглянуто проблему недосконалості правового регулювання єдиних державних реєстрів в Україні, необхідні зміни в законодавстві України щодо боротьби з протиправним поглинанням та захопленням підприємств, зокрема щодо захисту від протиправних посягань на державні реєстри, подано пропозиції щодо внесення змін до чинного Кримінального кодексу України, щодо притягнення до кримінальної відповідальності державних реєстраторів за внесення в єдині державні реєстри завідомо недостовірних відомостей. Проаналізовано ухвалений наприкінці 2013 р. Верховною Радою України урядовий закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств та указ в. о. Президента України "Про посилення протидії рейдерству" від 19.03.2014 р. № 313/2014.

Ключові слова: рейдерські схеми, рейдерство, протиправне захоплення і поглинання, єдині державні реєстри, предмет посягання, суб'єкти господарювання.

I. Вступ

На сьогодні в Україні сформувався ринок злиття та поглинання підприємств, а також відповідний вид "бізнесу", пов'язаний із перерозподілом власності. Законність чергового етапу перерозподілу власності залежатиме від твердої державної політики, наведення правового порядку та наявності відповідних державних інститутів, які б ефективно захищали права власника. Неefективність захисту права власності, відсутність умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в національній економіці, зокрема розвинених фінансового та фондового ринків, несприятливий макроекономічний і політико-правовий клімат для залучення іноземних інвестицій та розвитку внутрішнього інвестиційного процесу негативно впливають на стан економічної безпеки України [9].

Реалії національної економіки спричинили дві негативних тенденції серед підприємництва усіх рівнів: по-перше, великий рівень збитковості бізнесу, у кращому разі мінімальна рентабельність; по-друге, збільшення на ринку частки великого бізнесу, що цілком закономірно за наявного конкурентного середовища й методів "боротьби". Ці два фактори зумовлюють жорстку взаємодію між конкурентами та в результаті стимулюють рейдерство [3, с. 43].

Зазначені процеси викликають стурбованість громадськості й підприємців України щодо поширення протиправних схем перерозподілу та відчуження власності на ринку злиття й поглинання підприємств, яке дістало назву "рейдерство".

Актуальність даної теми зумовлена тим, що Україна через недосконалість законодавства, високий показник корумпованості та відсутність будь-якої усталеної етики у вітчизняному бізнесі переживає реальний розвиток рейдерства серед впливових власників великих грошових ресурсів, що є загрозою для багатьох підприємців і в результаті для держави. За підрахунками "Антирейдерського союзу підприємців України", кількість рейдерських атак щорічно сягає понад тисячу [10] з показником рентабельності близько 90% [1, с. 109]. Це є суттєвою загрозою для "рядових" суб'єктів малого та середнього підприємництва й завдає чималої шкоди добросовісній конкуренції на ринку.

Ми можемо прогнозувати високу латентність рейдерських захоплень, вони стають усе більш високотехнологічними, масштабними, продуманими. У рейдерських схемах почали активно брати активну участь юристи, корумповані чиновники, співробітники СБУ, МВС, прокуратури та суду.

Аналіз стану наукових розробок у вітчизняних та зарубіжних джерелах із цієї проблеми свідчить, що вона є актуальною й становить науковий інтерес для багатьох науковців. Ця тематика недостатньо вивчена науковцями, однак, її розробці приділяють увагу юристи-практики, що становить тверду основу для ґрунтового наукового дослідження цієї проблематики (Ю. Берлач, Е. В. Біджаків, З. Варналій, Ю. Жорнокуй, О. Ю. Киреев, Ю. Г. Ковній, П. Я. Кравчук, І. І. Мазур та ін.).

Проте, на сьогодні бракує комплексних наукових праць у сфері формування ефекти-

вної цілісної державної системи протидії рейдерству як в Україні, так і у світі загалом.

II. Постановка завдання

Основною метою дослідження є розробка окремих положень щодо формування ефективних державних механізмів протидії рейдерським захопленням в Україні.

Відповідно до визначеної мети основними завданнями є: дослідження основних змін у законодавстві України щодо боротьби з протиправним поглинанням та захопленням підприємств, аналіз ухваленого наприкінці 2013 р. Верховною Радою України урядового закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств і Указу в. о. Президента України “Про посилення протидії рейдерству” від 19.03.2014 р. № 313/2014, дослідження впливу цих змін на протидію корупції та насильницькому захопленню підприємств в Україні, аналіз існуючих норм законодавства й запровадження пропозицій щодо внесення змін до Кримінального кодексу України для захисту права власності шляхом захисту державних баз даних і єдиних державних реєстрів України від рейдерських захоплень, розробка рекомендацій з формування ефективних державних механізмів протидії рейдерству в Україні.

Враховуючи вищевикладене, особливу увагу хотілося б зосередити на одному з видів інформаційних злочинів – незаконному обігу єдиних державних реєстрів, який сприяє вчиненню рейдерства.

Верховною Радою України 10.10.2013 р. було прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців” (далі – Закон № 642VII). Закон № 642VII був прийнятий на основі законопроекту від 12.12.2012 р. № 0887 і набув чинності 28.03.2014 р. [6].

Основною метою закону є недопущення використання схем і методів протиправного поглинання й захоплення підприємств, що створює реальну загрозу національним та економічним інтересам держави й вимагає формування ефективної системи протидії цим негативним проявам.

Цим Законом було внесено зміни до низки нормативних актів, серед яких є Кодекс про адміністративні правопорушення України, Господарський процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України “Про Господарські товариства”, Закон України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців”.

Так, зокрема, Кримінальний кодекс доповнено ст. 205-1 “Підроблення документів, що подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб

– підприємців”, 206-1 “Захоплення будівлі, споруди чи іншого об’єкта підприємства, установи, організації” та 206-2 “Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації”.

А 19.03.2014 р. в. о. Президента України було видано Указ “Про посилення протидії рейдерству” № 313/2014, в якому зазначено, що цей указ розроблено з метою посилення захисту прав суб’єктів господарювання, протидії протиправному позбавленню права власності, недопущення використання схем і методів рейдерського захоплення суб’єктів господарювання та заволодіння їх майном [8].

Усі ці зміни в законодавстві, безперечно, є позитивним зрушенням на шляху боротьби з такими негативними явищами, як корупція та рейдерство. Проте, як свідчить практика, вони є недостатньо ефективними.

Практика розслідування рейдерства показує, що майже в усіх випадках допомогу рейдерам надають чиновники органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У більшості кримінальних проваджень слідчі вбачають по своїй суті неправосудні судові рішення, в яких право власності на захоплене майно визнається за рейдерами [2, с. 129–130]. Нерідко співробітники правоохоронних органів теж надають так звану “допомогу” загарбникам – вилучають носії інформації з реєстрами акціонерів, а в них потім вносять зміни. На допомогу рейдерам вносяться в реєстр замовні кримінальні провадження. Не цураються участю в рейдерських захопленнях і представники виборних органів, зокрема депутати різних рівнів. Вони ініціюють депутатські запити, спотворюють висвітлення подій у засобах масової інформації, виконують інші замовлення рейдерів.

Як приклад незаконного втручання та захоплення єдиних державних реєстрів, вважаємо за необхідне прокоментувати ситуацію, яка виникла наприкінці 2013 р. Так, 01.10.2013 р. було закрито доступ до єдиних державних реєстрів інформаційної мережі Міністерства юстиції, ведення яких здійснюється державним підприємством ДП “Інформаційний центр” Міністерства юстиції України (надалі – Держінформ’юст). Ці реєстри забезпечують діяльність Державної реєстраційної служби, Державної виконавчої служби, органів юстиції і нотаріусів. Колектив Держінформ’юсту заявляв про рейдерське захоплення підприємства “Інформаційний центр” Міністерства юстиції. Хоча на той час у Мін’юсті повідомляли, що збій системи викликаний “технічними проблемами”. Згодом у міністерстві виявили, що відбулось несанкціоноване втручання в роботу комп’ютерного обладнання, автоматизованих систем та комп’ютерних мереж Міністерства юстиції, що призвело до блокування інформації.

Компанія-розробник програмного забезпечення держреєстрів ТОВ “Арт-Мастер” за-

являла, що Держреєстри працюють без захисту і можуть бути зламані третіми особами. Трудовий колектив Держінформ'юсту офіційно з листом звертався до керівництва держави, що відбулась не просто хакерська атака, а рейдерське захоплення державних реєстрів, тобто всієї конфіденційної інформації про громадян України, невідомими особами.

Всій цій ганебній ситуації передувало призначення 23.09.2013 р. нового керівника Держінформ'юсту Л. В. Богданова, який у перший же день роботи дав вказівку про копіювання всієї інформації баз даних, яке здійснювалося сторонніми особами, що не є працівниками Держінформ'юсту. Під час копіювання інформації вказані особи – “хакери” – зламали програмне забезпечення одного із серверів, чим і спричинили повну зупинку роботи всіх реєстрів.

У своєму зверненні співробітники Держінформ'юсту зауважили, що зміна керівництва відбулася дивним чином, що нагадувало силове захоплення (невідомі люди зі зброєю, агресивна поведінка щодо працівників, блокування приміщень). У зверненні зазначено, що можливо, поясненням таких зухвалих, але непрофесійних дій може бути те, що як керівник служби безпеки Л. В. Богданов привів на підприємство відомого рейдера, який спеціалізується на захопленні квартир громадян та злочинах у сфері нерухомості – Сергія Вікторовича Малету.

Розслідування цих злочинів відразу було під процесуальним керівництвом Генеральної прокуратури України й встановило, що внаслідок втручання в роботу комп'ютерів відбулося блокування інформації та порушення встановленого порядку її маршрутизації, що призвело до припинення функціонування 12 державних і єдиних реєстрів інформаційної мережі Міністерства юстиції.

У ході розслідування на підставі зібраних доказів складено повідомлення про підозру двом службовим особам. Враховуючи, що вказані особи ухилилися від слідства, їх було оголошено у розшук.

Генеральна прокуратура здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні за ч. 5 ст. 191 Кримінального кодексу України (далі ККУ), ч. 2 ст. 361 ККУ за фактами розтрати майна Державного підприємства “Інформаційний центр” Міністерства юстиції та несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем та комп'ютерних мереж [4]. Мін'юст 07.10.2013 р. повідомив, що роботу єдиних та державних реєстрів було повністю відновлено. Але не відомо, скільки за цей термін було скопійовано чи внесено змін у єдині державні реєстри, і які збитки цим спровоковані.

МВС України підтверджує, що співробітники ДП “Інформаційний центр” Міністерства юстиції України за хабарі дозволяють

аферистам вносити зміни в реєстри права власності на підприємства.

На сьогодні реєстр позначено як предмет посягання лише в ст. 223-2 Кримінального кодексу України, а саме: “Порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів” [4], натомість у законодавстві Російської Федерації (далі – РФ) реєстр як предмет посягання визначено в трьох статтях Кримінального кодексу: Федеральним законом від 30.10.2009 р. № 241-ФЗ було введено ст. 185.2 КК РФ “Порушення порядку обліку прав на цінні папери”, Федеральним законом від 01.07.2010 № 147-ФЗ – дві статті – 170.1 КК РФ “Фальсифікація єдиного державного реєстру юридичних осіб, реєстру власників цінних паперів або системи депозитарного обліку” і ст. 285.3 КК РФ “Внесення у єдині державні реєстри завідомо недостовірних відомостей”.

Вважаємо, що для захисту від незаконного заволодіння й захоплення підприємств, установ та організацій у Кримінальний кодекс України необхідно також внести зміни щодо злочинів, які спрямовані на протидію незаконному обігу реєстрів.

Але ці законодавчі новели хоча й спрямовані на протидію незаконному обігу реєстрів, але, як свідчить практика, недостатньо ефективні на сучасному етапі.

Вважаємо, що в працівників правоохоронних органів виникли об'єктивні труднощі щодо тлумаченням ряду формулювань елементу складу злочину, передбаченого ст. 223-2 Кримінального кодексу України, а також щодо доказування наявності причинного зв'язку між діями і суспільно небезпечними наслідками, визначення розміру збитку [4].

Проблема полягає в тому, що кримінальна відповідальність за незаконне внесення змін до державних реєстрів встановлена, а їх правовий режим не визначений.

Основний закон України від у сфері інформації “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах” 05.07.1994 р. № 80/94-ВР про реєстри взагалі не згадує, хоча в Україні діє достатньо велика кількість єдиних державних реєстрів, про які йдеться в інших більш ранніх законодавчих актах. Серед них слід відзначити Закон України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” від 01.07.2004 р. № 1952-IV, який говорить про єдиний державний реєстр речових прав на нерухоме майно, Закон України “Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців” від 15.05.2003 р. № 755-IV, що згадує про єдиний державний реєстр юридичних осіб тощо.

Всі існуючі єдині державні реєстри мають різне призначення, коло регульованих питань, виписки з них тягнуть неоднакові правові наслідки. Метою створення реєстрів є встановлення єдиних банків даних, що дозволяють у масштабах держави організувати централі-

зований облік для належної організації та контролю у відповідних сферах державного й суспільного життя, насамперед в економічній сфері та захисті права власності.

Важливе уточнення містить ст. 1 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців” від 15.05.2003 р. № 755-IV [7], де зазначено, що єдиний державний реєстр є автоматизована система збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Однак, цього недостатньо, тому багато науковців справедливо зазначають, що поняття “реєстр” за чинним законодавством – це набір інформації або система.

Хоча офіційна статистика не свідчить про масове скоєння службових підробок та інших інформаційних злочинів, проте значна кількість опрацьованих кримінальних справ дає змогу зробити висновок про наявність різновидів незаконного обігу охоронюваних державою офіційної інформації практично в кожному посадовому злочині. Невипадково раніше виділяли як проблеми у сфері інформаційного законодавства, крім загальних питань інформації, питання правового режиму інформаційних ресурсів та складності регулювання таких видів інформаційних ресурсів, як архіви, архівні фонди; бібліотечні фонди; реєстри, кадастри, класифікатори; науково-технічна інформація; правова інформація; службова інформація; офіційна інформація; масова інформація; ділова інформація тощо.

В аспекті наведених міркувань слід визнати, що з метою уніфікації обігу вказаних інформаційних ресурсів постала необхідність розробки та прийняття окремого законодавчого акта про єдині державні реєстри.

Крім цього, слід звернути увагу на те, що Кримінальний кодекс не уніфікував реєстри як предмети посягань. Так, у різних статтях Кримінального кодексу України йдеться про єдині державні реєстри, передбачені законодавством України, а в інших статтях вони значно звужені: згадуються тільки деякі з них, а саме: єдиний державний реєстр юридичних та фізичних осіб-підприємців та реєстри власників цінних паперів. Вважаємо, що такі розбіжності повинні бути усунені на законодавчому рівні.

Навряд чи можна погодитися з думкою науковців про те, що посадові особи, які з корисливої або іншої особистої зацікавленості вчинили підробку офіційних документів, які є складовою відповідного єдиного реєстру, повинні нести відповідальність за ст. 366 Кримінального кодексу України. Суб'єктом службового підроблення може бути лише службова особа. Якщо передбачені ст. 366 Кримінального кодексу України дії вчиняє приватна особа, то відповідальність може наставати залежно від конкретних обставин справи, зокрема, за ст. 358 Кримінального кодексу України [4].

По-перше, реєстри, які навіть і мають статус єдиних державних, передбачених законодавством України, не є офіційними документами. По-друге, офіційний документ не буде в цьому випадку складовою відповідного єдиного реєстру.

У зв'язку із цим не зовсім ясно, яка відповідальність має наставати в разі, якщо інший суб'єкт – не посадова особа умисно фальсифікує інший єдиний державний реєстр.

Логічніше углядіти в діяннях, наприклад, оператора ЕОМ (за наявності умислу) ознаки ст. 358 або 359 Кримінального кодексу України [6]. Однак, враховуючи реальну суспільну небезпеку такого посягання, необхідно спиратися на характеристику об'єкта, а головне – на наслідки такого посягання.

Тому вважаємо за необхідне законодавчо ввести в кримінальний закон нову статтю в такій редакції: “Стаття 358.2 Внесення в єдині державні реєстри завідомо недостовірних відомостей.

1. Умисне внесення в один з єдиних державних реєстрів, передбачених законодавством України, завідомо недостовірних відомостей, а також навмисне знищення або фальсифікація документів, на підставі яких були внесені запис або зміна в зазначені єдині державні реєстри, якщо обов'язкове зберігання цих документів передбачено законодавством України, – караються...
2. Ті самі діяння, вчинені з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, – караються...
3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що спричинили тяжкі наслідки, – караються...”.

Визначена кримінально-правова новела вирішить ряд правозастосовних проблем і сприятиме протидії рейдерству.

IV. Висновки

Як бачимо, з боку держави зроблені певні кроки щодо протидії рейдерським захопленням, але вони є не надто ефективними та дієвими для протидії рейдерству в Україні на сучасному етапі. Разом із цим протидії рейдерським атакам здебільшого є малоефективними та витратними, що пояснюється значною корумпованістю державних службовців та недосконалістю законодавства України. Це пояснює статистику успішності рейдерства.

На наш погляд, запропоновані в цій статті зміни до законодавства допоможуть у боротьбі з незаконним заволодінням суб'єктами господарювання та зменшать прогалини в законодавстві. Однак, слід пам'ятати, що вільна конкуренція й свобода підприємницької діяльності є основою успішного бізнесу зокрема та економічного розвитку держави в цілому, у зв'язку із чим для останньої ставиться важливе завдання – ефективно захищати підприємництво від очевидної загрози – рейдерства.

Список використаної літератури

1. Берлач Ю. Організаційні заходи протидії рейдерству в Україні / Ю. Берлач // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 11. – С. 109.
2. Варналій З. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання / З. Варналій, І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2 (3). – С. 129–130.
3. Жорнокуй Ю. “Конфлікт інтересів” та “корпоративний конфлікт”: спільні та відмінні ознаки / Ю. Жорнокуй // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 11 (143). – С. 43–47.
4. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 15.10.2013 р.). – Харків : Одиссей, 2013. – 232 с.
5. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 45. – Ст. 692.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 10.10.2013 р. № 642VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 3. – С. 11. – Ст. 44.
7. Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – С. 11. – Ст. 1172.
8. Про посилення протидії рейдерству : Указ в. о. Президента України від 19.03.2014 р. № 313/2014 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 25. – С. 109. – Ст. 753.
9. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105/2007 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 11. – С. 7. – Ст. 389.
10. Слияния и поглощения – 2013 [Электронный ресурс] // Сайт “Антирейдерський союз підприємців України”. – Київ : АРСР України, 2013. – Режим доступа: http://antiraidер.ua/ucp_mod_ucp_site_arts_show_671.html.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2014.

Фомичёв К. С., Заставская Л. П. Единые государственные реестры Украины как предмет посягательства при рейдерских захватах

В статье рассматриваются проблемы несовершенства правового регулирования единых государственных реестров в Украине, необходимые изменения в законодательстве Украины по борьбе с противоправным поглощением и захватом предприятий, в частности по защите от противоправных посягательств на государственные реестры. Представляются предложения по внесению изменений в действующий Уголовный кодекс Украины, по привлечению к уголовной ответственности государственных регистраторов за внесение в единые государственные реестры заведомо недостоверных сведений. Анализируется принятый в конце 2013 г. Верховным Советом Украины правительственный закон о внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно противодействия противоправному поглощению и захвату предприятий и указ в. о. Президента Украины от “Об усилении противодействия рейдерству” 19.03.2014 г. № 313/2014.

Ключевые слова: рейдерские схемы, рейдерство, противоправный захват и поглощение, единые государственные реестры, предмет посягательства, субъекты хозяйствования.

Fomichov K., Zastavskaya L. Unified State Register of Ukraine as an Object of Attack in a Raider Capture

This paper analyzes the main problems connected with a legal regulation of Unified State Register of Ukraine. It is described some necessary changes in Ukrainian legislation intended to eliminate illegal acquisition and capture of companies, including the protection against unlawful encroachments on public registers.

The author makes proposals for amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding the criminal prosecution of state registrars for recording in the Unified State Register of deliberately false information.

The article also examines the government’s law on amendments to some legislative acts of Ukraine aimed to eliminate some illegal acquisition and capture, which was approved in the end of 2013 by the Verkhovna Rada of Ukraine.

The author analyzes the impact of these changes on counteracting corruption and the violent takeover of enterprises in Ukraine. It is defined the state’s role and its importance in preventing some illegal encroachment on businesses and in the protection of property rights by protecting public databases and the Unified State Register of Ukraine hostile.

Key words: raider schemes, raiding, illegal capture and sequestration, the Unified State Register, the subject of attacks, economic entities.